

DAĞCILIK VE DAĞ TURİZMİNDEKİ İKİLEM: EKONOMİK YARAR ve EKOLOJİK BEDEL

The Dilemma of Mountaineering and Mountain Tourism: Economic Benefits and Ecological Costs

Mehmet SOMUNCU

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 06100, Sıhhiye, Ankara
somuncu@humanity.ankara.edu.tr

Özet: Dağcılık tırmanma sporudur ve yürüyüş, kaya tırmanışı, buz tırmanışı ve kayaklı dağcılığı içerir. Dağcılık sporu, insanların Alp Dağları'nda zevk için tırmanmaya başlamalarıyla doğmuştur. Başlangıçta çok az sayıda insanın dağlara tırmanmasına karşın, ilk dağcılık kulüplerinin kuruluşundan sonra dağlara tırmanma Avrupa ülkelerinde, özellikle İngiltere, Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa'da popüler bir rekreasyonel aktivite olmuştur. Günümüzde dünyanın her yerinde milyonlarca insan dağcılık, kaya tırmanışı ve doğa yürüyüşü yapmaktadır. Dağcılar, tırmanmak için sık sık yaşadıkları yerden başka bölgelere ya da ülkelere seyahat etmektedirler. Bu yüzden dağcılık, sadece kitlesel bir spor aktivitesi değil, aynı zamanda kitlesel bir turizm hareketi olmuştur. Turizme yönelik dağcılığın popülerliği son 35 yıldır büyük bir gelişme göstermiştir. Bu turizm, Alpler ve Kayalık Dağları gibi geleneksel yerlerden, böylesi faaliyetler için o güne kadar büyük ölçüde dokunulmamış Orta Asya'nın Himalaya/Karakorum Dağları'na, Kafkaslar'a, Andlar'a ve hatta Antarktika'daki dağlık alanlara yayılmıştır. Dağ turizmi, turizm ekonomisinin hızla gelişen bir sektörüdür. Dağlık alanların gelişmesine önemli katkı yapmış ve halen yapmaktadır. Fakat aynı zamanda kontrolsüz dağ turizmi, pek çok dağlık alanın doğal ve kültürel değerlerinin bozulmasına neden olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Hızla şehirleşen dünyada, dağlar sadece güzel manzaralara, doğal ve kültürel çeşitliliğe sahip oldukları için değil, aynı zamanda modern yaşamın geriliminden kaçış imkanı sağladığı için de önde gelen turistik mekanlardır. Ancak, uzun vadede dağların çekiciliği ve çeşitliliğinin korunması, kaynakların istikrarlı, öngörülmesi ve sürdürülebilir yönetimine dayanacaktır. Bu yüzden, dağlık alanların yönetiminde, turistlerin istekleri, yerel halkın ihtiyaçları ve doğal kaynakların korunması arasında özenli bir denge sağlamak için çaba gösterilmelidir.

Anahtar kelimeler: dağcılık, dağ turizmi, ekoloji, ekonomik etki, sürdürülebilir yönetim

Abstract: Mountaineering is the sport of climbing mountains and it involves walking, rock-climbing, ice climbing and ski-mountaineering. The sport of mountaineering emerged when people began to climb for pleasure in the Alps. Although a few people climbed to the mountains at the beginning, only after the establishment of the first clubs, climbing mountains became a popular recreational activity in European countries, particularly in Britain, Germany, Austria, Italy and France. Today, all over the world, millions of people practice mountaineering, rock-climbing and hiking/trekking. The mountaineer often travels to climb from their home to other regions or countries. Therefore, mountaineering has become not only a mass sport activity, but also a mass tourism movement. The popularity of mountaineering-oriented tourism has increased in the past 35 years and it has spread from traditional locations such as the Alps and the Rocky Mountains to mountain areas that had been largely untouched by such activities-including parts of Central Asia, the Himalaya/Karakorum, Caucasus, Andes and even Antarctica. Mountain tourism is a rapidly

growing sector of the tourism economy. It made and makes a significant contribution to the development of mountain areas. But at the same time, uncontrolled mountain tourism has and continues to contribute to the degradation of many mountain areas of natural and cultural values. In an increasingly urbanized world, mountains are primary tourist destinations not only because of their beauty and their natural and cultural diversity, but also because they provide opportunities to escape from stress of modern life. But in the long term to protected the diversity and attractiveness of the mountains will depend on careful, far-sighted and sustainable management of their resources. Therefore, on the management of mountain areas must be strived for a careful balance between the protection of natural resources, the needs of local people, and the desire of tourists.

Keywords: *Mountaineering, Mountain Tourism, Ecology, Economic Impact, Sustainable Management*

1.Giriş

Coğrafyacılar, ilk coğrafi keşifler döneminden en son bilimsel teknikleri kullanarak gerçekleştirilen çağdaş coğrafya araştırmalarının yapıldığı döneme kadar geçen süreçte, dağlara ilgi duymuşlardır. İlk fiziki coğrafya kitaplarında dağlarla ilgili önemli bölümler bulunmaktaydı. Beşeri coğrafyacılar için Peattie'nin 1936'da yazdığı *Mountain Geography* adlı kitabı dağların beşeri coğrafyasının bazı temel kavramlarını tanıtmaktaydı.

Yakın zamana kadar coğrafyacılar, gerek dünyada ve gerekse ülkemizde dağlarla ilgili olarak fiziki ve beşeri coğrafya alanlarında çok sayıda araştırmalar yapmış ve bunları yayımlamışlardır. Fiziki coğrafya alanındaki çalışmalar, dağların doğal özellikleri ile ilgili iken, beşeri coğrafyacılar tarafından yapılan araştırmalar ise özellikle tarımsal değişiklikler veya nüfus konularının yorumlanması şeklinde olmuştur. Ancak dağlarla ilgili durum son onbeş yılda çarpıcı bir değişikliğe uğramıştır. 1992'de Rio'da yapılan "Dünya Zirvesi"nden beri dağlar, politik ve bilimsel bakımdan çok daha önemli hale gelmiştir. Rio Zirvesi'nin önemli bir belgesi olan Gündem 21'de dağlara özel bir bölüm ayrılması (Bölüm 13) bunun kanıtıdır (Funnell ve Price, 2003:183; Keating, 1993:58).

Günümüzde dağlar, kalkınma ve çevre konularındaki tartışmalarda küresel bir role ve öneme sahiptir. Çünkü karaların %24'ünü oluşturan ve dünya nüfusunun %10'unun yaşadığı dağlar, su, enerji ve biyoçeşitlilik açısından önemli kaynaklardır. Dağlar aynı zamanda madenler, orman ürünleri, tarım ürünleri ve rekreasyon faaliyetleri için de kilit bir role sahiptir. Bu nedenle dağlarda eskiden olduğu gibi bugün de coğrafya araştırmaları yapılmaktadır. Ancak bu araştırmalar eskisinden farklı olarak, başta CBS ve uzaktan algılama olmak üzere modern yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Fiziki coğrafya alanındaki çalışmalar, jeomorfoloji (özellikle erozyon ve ufalanma), klimatoloji (özellikle iklim değişikliği), hidroloji ve biyocoğrafya konuları üzerinde yoğunlaşırken, beşeri coğrafya alanındaki çalışmalar ise sürdürülebilirlik çerçevesinde, özellikle de sürdürülebilir yaşam konularında yoğunlaşmıştır. Bunlar içinde sürdürülebilirlik kriterlerine dayalı olarak dağlık alanlardaki su sistemleri, ormanlar, arazi kullanımı ve bunların yönetimi konuları öne çıkmaktadır (Mountain Agenda, 1998; Panos, 2002). Nitekim, *The Geographical Journal* bu konuları içeren özel bir sayı çıkarmıştır (*The Geographical Journal*, 2003).

Dağlarla ilgili olarak yapılan araştırmalarda "dağlarda turizm yönetimi" ve "ekoturizm" konuları öne çıkan diğer konular arasındadır (Mountain Agenda, 1999). Bu alanda yapılan çalışmalar, And Dağları ve Himalaya Dağları üzerinde yoğunlaşmış durumdadır (Stevens, 1993; 2003; Weaver, 1998; Hall ve Lew, 1998; Godde vd., 2000; Nepal, 2000a; 2000b; 2002; Mclellan vd., 2000; Gurung ve Decoursey, 2000; Kuniyal, 2002; Hoffmann, 2002; Chaorvedi, 2002; Holden ve Sparrowhawk, 2002; Funnell ve Price, 2003:186; Holden, 2003).

2002 yılı, Birleşmiş Milletler tarafından "*Dünya Dağlar Yılı*" ilan edilmiştir. 2002 yılı ayrıca "*Ekoturizm Yılı*" olarak da kabul edilmiştir. Dağ ve ekoturizm kavramlarının biraraya getirilerek Birleşmiş Milletler tarafından aynı yıl içinde uluslararası alana taşınması, çarpıcı bir gelişmedir. Bu

da, gerek dağların ve gerekse çevreye duyarlı turizmin dünyadaki önemini ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bu konudaki duyarlılığını göstermektedir.

2. Amaç

Bu makalede, yukarıda belirtilen konular çerçevesinde, dağlardaki turizm faaliyetleri ile bu faaliyetlerin ekonomik ve ekolojik etkileri irdelenecektir. Ancak çalışma, dağlarda yapılan turizm faaliyetlerinin tümünü kapsamamakta, yalnızca bir tırmanma sporu olan dağcılıkla ilgili turizm aktiviteleri ve bunun etkilerini içermektedir. Konunun bu şekilde sınırlandırılmasının nedeni, iki önemli noktaya dikkat çekmektir. Bunlardan birincisi; sözkonusu spor dalının küresel olarak ulaştığı boyutun ve ekonomik yönünün ortaya konması (Johnston ve Edwards, 1994; Somuncu, 2002), ikinci neden ise genelde “doğa dostu” ya da “çevre dostu” olarak bilinen dağcılarının ve dağcılık faaliyetlerinin gerçekten bu özellikleri taşıyıp taşımadıklarının tespit edilmesidir. Bu tespit yapılırken, günümüzde dağcılığın ve bununla ilişkili turizm faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştirildiği ve aynı zamanda son yıllarda en popüler destinasyonlardan olan Himalaya Dağları başta olmak üzere, farklı kıtalardaki ve ülkelerdeki örnekler üzerinde durulacaktır.

3. Dünyada Dağcılığın Gelişimi

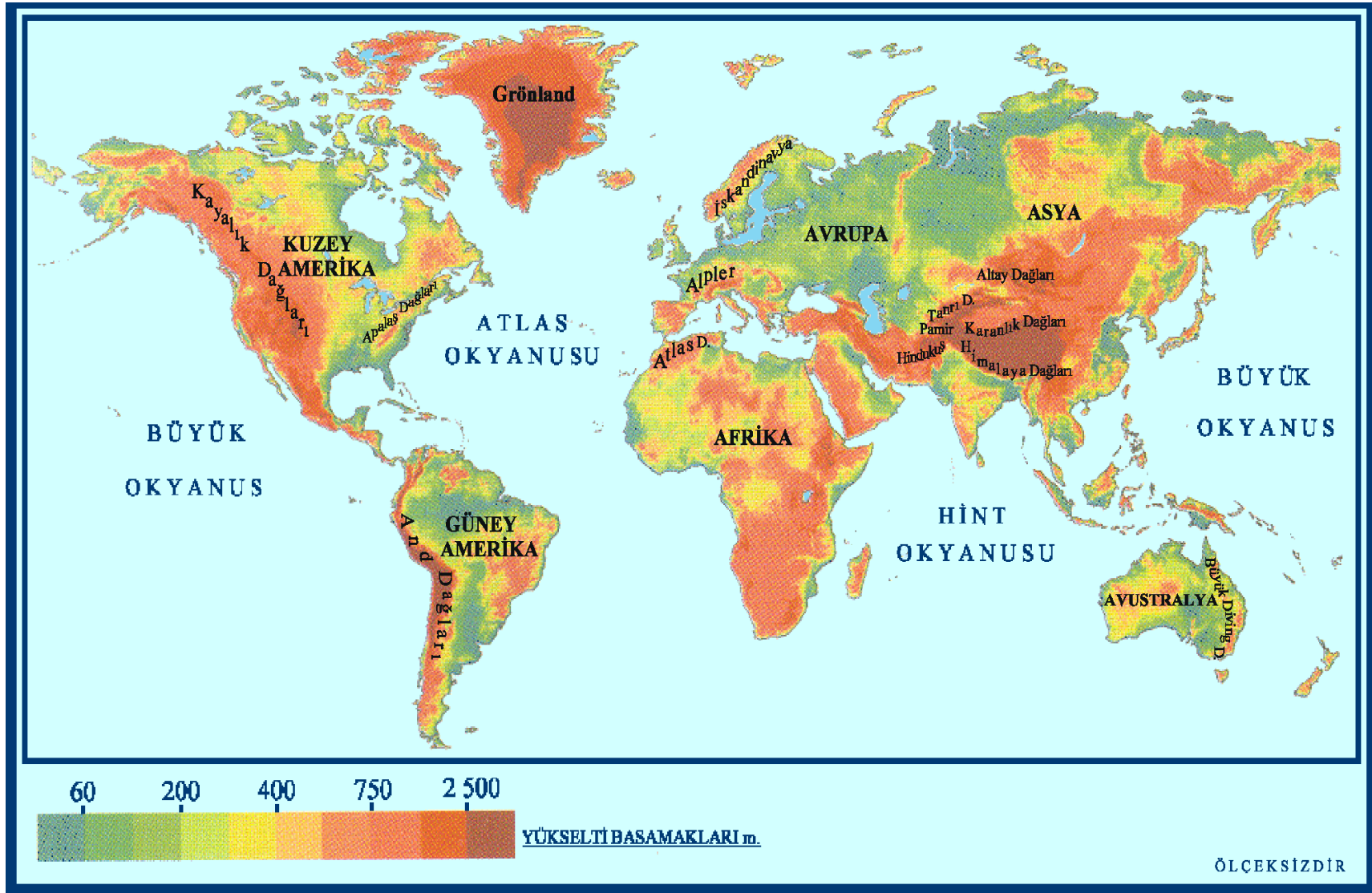
Dağcılığın tarihçesi Alpler’de başlar (Şekil 1). Önceleri insanlar, hayvanları otlağa götürme, ulusal sınırların belirlenmesi, bilimsel araştırmalar gibi nedenlerle dağlara tırmanmışlardır. Avrupa Alpleri’nde kaydedilen ilk tırmanış, Francesco ve Gerrardo Petrarch’ın 1336 yılında, 1912 metre yükseklikteki Mont Venoux’a çıkışıdır (UNESCO, 1987: 24; Jonston ve Edwards, 1994:461).

18. yüzyılda doğanın güzellikleri karşısında daha duyarlı olmaya başlayan Avrupalı seçkinler, Alpler’e gitmeye başladılar. Dağların ve burada yaşayanların çekici yönleri ortaya çıkınca dağcılık bir spor etkinliği olarak gündeme geldi. Doktor Michel Paccard ile Chamonix’de oturan avcı ve rehber Jaccues Balmat, 1786’da Avrupa’nın en yüksek zirvesi olan Mont Blanc’a (4.807m.) tırmanmayı başardılar. Ertesi yıl Cenevreli doğabilimci Horace-Benedicte de Saussure, aynı zirveye çıktı. Bu bilgin bir dizi ölçüm ve deneyle, özellikle de barometre ile tepelerin yüksekliğini saptayarak Alpler’in bilimsel bir biçimde incelenmesini başlattı.

Mont Blanc’a tırmandıktan sonra dağcılar, Alpler’in diğer yüksek tepelerine yöneldiler. 1800’de Avusturya’daki en yüksek iki zirveden biri olan Grossglockner Tepesi’ne (3.797 m.), dört yıl sonra da diğerine, yani bugün İtalya’da kalan Ortler Tepesi’ne (3.905 m.) çıkıldı. O yıllarda Grossglockner Tepesi’nin daha yüksek olduğu sanıldığından önce bu tepeye çıkıldığı anlaşılmaktadır. Grossglockner çıkışına 62 kişi katılmıştır. Ortler Tepesi’ne yapılan tırmanış ise, günümüzün dağcılık anlayışına daha yakındır. Bu tepeye dağ keçisi avcısı Joseph Pichler, iki yardımcısıyla birlikte tırmanmıştır.

Bu başarıları daha güç girişimler izlemiştir. Bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir: İsviçre’nin Argovie Kantonu’ndan doğabilimci Johann Rudolf ve Hieronymus Meyer’in Bern Alpleri’nin Jungfrau Tepesi’ne (4.158m.) çıkışları; teğmen Karl Naus’un haritacılık çalışmaları sırasında 1820 yılında iki yardımcısı ile birlikte Almanya’da en yüksek tepe olan Zugspitze’ye (2.962 m.) tırmanmasıdır. Daha sonra 1850’de Doğu Alpleri’nin en yüksek tepesi olan Piz Bernina’ya (4.049 m.) çıkılmıştır. Bu tepe, Doğu Alpleri’nin 4.000 metreyi geçen tek tepesidir. 1885’te İsviçre’deki en yüksek zirve olan, Monte Rosa Dağları’ndaki 4.634 m. yükseklikteki Dufour’a tırmanılmıştır.

Alpler’in en güzel dağı sayılan Cervin Dağı’na 1865’te ilk tırmanma, gazetelerin baş sayfalarını kaplayan bir olayla sonuçlanmıştır. İsviçre Alpleri’nin en yüksek altıncı doruğu olan 4.478 metre yükseklikteki Matterhorn zirvesinden dönüştü, İngiliz Edward Whymper’in yönetimindeki dağcılardan dördü ölmüştür. Böylece geçmişi çok kısa olan dağcılık, ilk kurbanlarını da vermiştir.

Şekil 1. Dünya’da dağ turizmi yapılan başlıca dağlar

Bu gelişmelere bağlı olarak, dağcılık bireysel bir aktivite olmaktan çıkıp kulüpleşmeye başlamıştır. Nitekim, 1857 yılında Alpler’de ilk dağcılık kulübü kurulmuştur. Bunu 1862’de Oesterreichischer Alpenverein (Avusturya Dağcılık Birliği), 1863’de the Club Alpin Suisse (İsviçre Dağcılık Kulübü) ve Club Alpino Italiano’nun (İtalya Dağcılık Kulübü) kuruluşu izlemiştir. Daha sonra 1869 yılında Deutscher Alpenverein (Alman Dağcılık Birliği); 1874 yılında ise Club Alpin Francais (Fransa Dağcılık Kulübü) kurulmuştur (www.uiaa.ch). Böylece Avrupa’da ve dolayısıyla Alpler’de dağcılık, örgütlü bir yapıya kavuşmuştur. Bu da daha fazla sayıda insanın dağcılık sporuna katılmasını sağlamıştır.

1877’de, Alpler’deki yüksek zirvelerin tümünün ilk tırmanışları tamamlanmıştır. Alpler’de tırmanışlar birbirini izlerken, bir yandan da dağlarla ve buralara yapılan tırmanışlarla ilgili kitaplar, dergiler dağcılığın popülaritesini daha da artırmıştır. Artık sadece yüksek bir doruğa çıkmak değil, farklı rotalardan tırmanmak, ilk kış tırmanışını yapmak, ilk en yüksek duvarı tırmanmak gibi hedefler güdülmeye başlanmıştır. Nitekim, yüksek zirvelerin çıkışları tamamlandıktan sonra bu kez de yamaçların ya da yüksek duvarların tırmanışı başlamış ve 1872’de Monte Rosa’nın doğu yüzünün 2.000 metresine, 1811’de de Watzmann’ın hemen hemen aynı yükseklikteki doğu yüzüne ulaşılmıştır. Mont Blanc’a, kış mevsiminde ilk kez 1876 yılında Chamonix’den aldığı iki rehberle birlikte İngiliz Mary Isabella Straton adındaki kadın dağcı tırmanmıştır.

Avrupa’da demiryolu sisteminin gelişmesi, dağcılığın Alpler’de yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu aktivite kısa sürede Avrupa sınırlarını aşarak 19. yüzyılda diğer kıtalara da yayılmıştır. Nitekim Amerika’da ilk dağcılık kulübü olan Appalachian Mountain Club, 1876 yılında faaliyete geçmiştir.

Alpler’den sonra dağcılar için hedef, Orta Asya’daki Himalaya Dağları olmuştur (Şekil 1). Burada da tıpkı Alpler’de olduğu gibi ilk amaç, en yüksek zirvelere ulaşmaktır. Ancak bunu başarmak o kadar basit değildi. Herşeyden önce Avrupa’daki en yüksek zirve olan Mont Blanc’la karşılaştırıldığında, Himalaya Dağları oldukça yüksekti. Başta Everest olmak üzere 14 zirve, 8.000 metrenin üzerindediydi. Bu zirvelere tırmanabilmek için son yerleşim noktası olan en yüksekteki köylerden, ana kamp alanlarına kadar iki hatta üç hafta yürümek gerekiyordu. Himalayalar’daki tırmanışlarda büyük bir mücadele zorunluuydu. Ancak kazanılacak olan bu mücadele, bölge ve dağcılık sporu için bir dönüm noktasıydı.

İlk büyük ölçülü Himalaya ekspedisyonu, 1892’de Martin Conway’ın Baltoro, Hispar ve Biafo buzullarını araştırmasıyla gerçekleşti. İlk Everest ekspedisyonu ise 1921’de Charles Howard-Bury tarafından yapıldı. 1950’de Himalayalar’da ilk kez 8.000 metrenin üstündeki bir zirve olan Annapurna’ya başarıyla tırmanıldı. 1953’te Yeni Zelandalı dağcı Edmund Hillary ve Nepalli Şerpa Tensing Norgay Everest’in zirvesine ulaştı. Edmund Hillary’ye bu başarısından dolayı İngiltere kraliçesi tarafından şövalyelik ünvanı verildi. 1964’te Himalayalar’da 8.000 metrenin üstündeki tüm zirvelere ulaşılmıştı (UNESCO, 1987:24; Jonston ve Edwards, 1994:462; Mahruki, 1995:35).

Bu başarılarından sonra dağcılık, hızlı bir gelişme gösterdi. Teknolojik ilerlemeler pek çok alanda olduğu gibi, bu spor dalında kullanılan teknik malzeme, kamp malzemeleri ve giyim kuşamda sürekli yenilikler getiriyordu. Bu da dağcılıkta hem tırmanma koşullarını kolaylaştırıyor, hem de katılımcı sayısını artırıyordu. Örneğin, ilk Himalaya tırmanışlarında, bir tırmanış grubunun malzemesini yüzlerce hamal taşıyordu. Tırmanış ekipmanı, giysiler, yiyecekler çok ağır ve hantaldı. Yemek pişirmek ve ısınmak için yüklü miktarda odun taşınması gerekiyordu. Ancak zamanla malzemelerin daha hafif, güvenilir ve sağlıklı olanları üretilmeye başlanınca taşımak kolaylaştı ve dağcılarının güvenliği ve sağlıkları da daha az risk taşır hale geldi. Ağır ve fazla yer kaplayan yiyeceklerin yerini, hafif, konsantre yiyecekler aldı. Yemek pişirmede hafif ve daha fazla enerji veren ocaklar üretilmeye başlandı.

Kişisel modern dağcılık ekipmanının ötesinde dağcılar, şimdi dağlarda diğer teknolojik olanakları kullanmaktadır. Bu da riski azaltmakta, başarı oranını yükseltmektedir. Tırmanışlarda yüksek irtifada kalınan zamanın kısaltılması, aynı zamanda oksijen azlığının yarattığı sersemlemeyi; akciğer ve beyinde ödem oluşmasını ve parmaklardaki donma gibi tehlikeleri bir dereceye kadar azaltmıştır. Yakın zamanlara kadar harita ve pusula yardımı ile yapılan dağcılık faaliyetlerinde

günümüzde detaylı haritalar, uydu görüntüleri ve GPS (küresel konumlandırma sistemi) kullanılmaktadır. Dağcılar, çok yüksek rakımlarda bilgisayar kullanabilmektedirler ve yüksek teknolojik destekle kendileri için en önemli konulardan biri olan hava raporlarını anında alabilmektedirler. Kaza ve hastalıklarda helikopter destekli arama ve kurtarma ekiplerinden yardım almaktadırlar (Johnston ve Edwards, 1994:462). Dolayısıyla bu gelişmeler dağcılığın boyutlarını değiştirmiştir.

Günümüzde dağcılık, sadece bir dağın zirvesine veya bir kayanın yüzünde tırmanmaktan ibaret değildir. Çünkü artık bu faaliyetler çok çeşitlenmiştir (Mahruki, 1996:11). Modern tırmanışlar hiking/trekking (doğa yürüyüşü) ve bouldering'ten (yüksekliği fazla olmayan ancak çok sarp ve tek kayalara tırmanma), kayaklı dağcılığa ve geleneksel dağcılığa kadar çeşitli aktiviteleri kapsayan geniş bir yelpazedir.

Her ne kadar tırmanış biçimleri arasında bir bölümlenme var ise de, kesin bir çizgi çizmek mümkün değildir. Örneğin yüksek bir dağa tırmanırken yürüyüş, kaya tırmanışı, buzul tırmanışı gibi teknikler birarada kullanılabilir. Bununla birlikte günümüz dağcılığı, hiking/trekking, teknik malzemeyle tırmanış, klasik dağcılık, kayaklı dağcılık, bouldering, yapay duvar tırmanışı, sarp kaya tırmanışı, sürekli tırmanış (bir tırmanış rotasında 3-4 yerde istasyon kurarak, gerekirse geceleyerek), teknik malzeme yardımı ile büyük duvar tırmanışı (Örneğin Yosemite Vadisi gibi yerlerde), alpin tip tırmanış, super-alpin tip tırmanış (6.000-7.000-8.000 metre yükseklikteki zirvelere tırmanış), ekspedisyon tırmanışı şeklinde dallara ayrılmaktadır (The Tyrol Declaration on Best Practice in Mountain Sports, 2002).

Dağcılıkla ilgili sporlar, günümüzde dünyanın her köşesinde milyonlarca insan tarafından gerçekleştirilmektedir. Nitekim dünya genelinde bu konuyla ilgili kurum ve kuruluşların bağlı olduğu Uluslararası Dağcılık ve Tırmanış Federasyonu'na (UIAA) ilişkin veriler çarpıcıdır.

1932 yılında 18 ülkeden temsilcilerin Fransa'da Chamonix'de katıldığı toplantıda Uluslararası Dağcılar Birliği (Union Internationale des Association d'Alpinisme - UIAA) kurulmuştur. Günümüzde bu kuruluş Uluslararası Dağcılık ve Tırmanış Federasyonu (International Mountaineering and Climbing Federation) olarak anılmaktadır. UIAA, dağcılık ve tırmanıcılık konularında uluslararası alanda en üst kuruluş kabul edilmektedir. Federasyon, günümüzde 68 farklı ülkeden 2,5 milyonun üstünde bireysel üyeyi temsil eden 97 üye kuruluşa sahiptir. Merkezi İsviçre'de bulunan UIAA yalnızca üyeleri için değil, üye olmayan milyonlarca dağcı açısından da önemli bir kuruluştur. Zira dünya dağcılığında belirleyici bir konumdadır (www.uiiaa.ch).

Bütün bu bilgiler, dağcılık sporunun dünya genelinde ne denli yaygın olduğunu ve katılımın ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Üstelik, bu rakamlar dünyadaki tüm kulüpleri ve dağcıların sayısını bir ölçüde yansıtmaktadır. Çünkü, UIAA'ya üye olmayan ülke ve kuruluşlar bulunduğu gibi, herhangi bir kulübe ya da kuruluşa bağlı olmayıp, bireysel olarak bu sporla aktif olarak ilgilenen milyonlarca insan vardır.

Dünyada milyonlarla ifade edilecek sayıda insanın katıldığı ve bu kadar çeşitlenen dağcılık faaliyetleri, artık bireysel olmaktan çıkıp, kitlesel bir aktiviteye dönüşmüştür. Dağcılık, insanların yaşadıkları çevreye yakın yerlerde yapılabilen bir rekreasyonel etkinlik olduğu gibi, aynı zamanda yaygın bir şekilde uzak bölgelere ya da ülkelere seyahat etmeyi ve tırmanışın niteliğine göre kimi zaman dağcıların buralarda aylarca kalmasını gerektiren bir faaliyete dönüşmüştür (Mahruki, 1995;1996). Bu faaliyete, bir yıl içinde Asya'da Pamir, Karakurum ve Himalaya Dağları'nda yüzbinlerce dağcı katılırken (bunların büyük çoğunluğu yabancıdır), Avrupa'da Alpler'de, Kuzey Amerika'da başta Kayalık Dağları ve Apalaş Dağları (Şekil 1) olmak üzere diğer dağlık alanlarda milyonlarca insan katılmaktadır. Bu nedenle dağcılık faaliyetleri ticarileşmiştir. Sözü edilen etkinlikler büyük tur operatörleri, ulusal ve yerel düzeyde şirketler tarafından organize edilmektedir. Hatta çoğu doğa yürüyüşü ve tırmanış faaliyetleri, turizmin diğer biçimlerinde olduğu gibi, paket turlar şeklinde pazarlanmaktadır. Dolayısıyla dağcılık artık dünyanın bazı alanlarında, kitlesel bir turizm hareketine dönüşmüştür. Nitekim dağ turizminin dünya turizm endüstrisi içinde %15-20'lik bir paya sahip olduğu (70-90 milyar\$) hesaplanmaktadır (Panos, 2002:41). Bu miktarın içinde kış turizmi de yer

almaktadır. Ancak aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, dağcılıktan kaynaklanan turizmin de önemli yerinin olduğu bir gerçektir.

Dağcılık, gıysi, kamp donanımı, tırmanış malzemeleri olmak üzere çok sayıda ve farklı nitelikte materyal gerektiren bir aktivitedir. Milyonlarca insanın katıldığı bu etkinliklerle ilgili malzeme üretiminde ise dev bir endüstri doğmuştur. Dağ turizminin, gerçekleştiği alandaki yerel ekonomiye katkısının yanı sıra küresel ölçekte böyle bir ekonomik boyutu da bulunmaktadır.

4.Dağcılık ve Dağ Turizminin Ekonomik, Ekolojik Etkileri

Dağlar, dünyadaki başlıca turizm kaynaklarından biridir ve turizm, dağlık alanlarda hızla gelişen bir olgudur. Şüphesiz ki bu durum, dağlık alanlardaki nüfusun yarısından fazlasının yoksulluk içinde yaşadığı, And Dağları, Himalayalar ve Afrika'daki dağlık alanlardaki toplumlar için son derece önemlidir. Çünkü turizm, bu marjinal alanlardaki yerel ekonomiye katkı sağlamakta, bu da doğrudan ulusal ekonomiye yansımaktadır. Dağcılığa dayalı turizm için büyük yatırımlar gerekmemektedir. Dağ turizmindeki sermaye, dağın ve doğanın kendisidir.

Turizm sayesinde gerçekleşen altyapı yatırımları ile turistlerin ihtiyacı karşılanırken, ev sahibi toplumun da yaşam kalitesi artmaktadır. Ayrıca toplumun kültür ve eğitim bakımından gelişmesi, turizmle ilgili olumlu faktörler arasındadır. Ancak, turizmin her çeşidinde olduğu gibi, dağlık alanlardaki turizm, plansız bir şekilde gelişir, sürdürülebilir bir anlayışla yönetilmezse, bunun doğal çevre üzerinde ağır bir bedelinin olması kaçınılmazdır (Swarbrooke,1994:183-184;Mountain Agenda,1999;World Mountaineering + Climbing, 2002).

“Dağcılık genellikle düşük çevresel etkiye sahiptir.

Şüphesiz ki bu, dağcılar yalnızca fotoğraf çekip arkalarında ayak izlerinden başka bir şey bırakmazlarsa doğrudur”.

John Muir

(1892'de Sierra Kulübü'nün açılış konuşmasından)

Dağcılar, “doğa dostu” ya da “çevreye duyarlı” kimseler olarak bilinmektedir. Bu büyük ölçüde doğrudur. Dağcılık etiğine uygun hareket eden tek bir dağcı veya tırmanıcının doğada yaratacağı olumsuz etki çok azdır. Ancak dağcılık sporu dünya genelinde artık kitleselleşmiş ve ticari bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla milyonlarca insanın hassas ekosistemler olan dağlık alanlardaki doğal kaynakları kullanmaları sözkonusudur. Bu kullanımın doğru bir şekilde gerçekleşmediği dağlarda ekosistem zarar görmekte ve olumsuz etkiler sürdürülebilirliği tehdit etmektedir.

Günümüzde turizmin yoğun olduğu dağlık alanlarda ortaya çıkan pek çok olumsuz etki tespit edilmiş durumdadır. Şüphesiz ki bu etkiler dünyanın her yerinde aynı nitelikte ve boyutta değildir. Ancak bunların hepsinin ortak paydası, dağlık alanlarda yaşayan toplumlar üzerindeki sosyo-kültürel etkiler ile doğal çevre üzerindeki etkilerdir. Bu etkiler Çizelge 1'de belirtilmiştir.

Dağ turizminin ekonomik ve ekolojik etkilerinin daha iyi görülebilmesi için farklı kıtalar ve dağlık alanlardaki örneklerin irdelenmesi yararlı olacaktır.

4.1.Avrupa

Avrupa'nın yeryüzü şekillerinin büyük bir bölümü çeşitli jeolojik yaştaki az engebeli alçak tepeler, platolar ve dağ sıralarından meydana gelmiştir. Bu dağlar, batıda Pireneler, güneyde Apeninler'den doğuda Karpatlar'a ve kuzeyde subarktik kesimde Norveç'e kadar uzanan geniş bir alana yayılmış durumdadır.

Çizelge 1. Dağcılık ve dağ turizminin etkileri

Dağcılık aktivitelerinin kendisini tehdit	<ul style="list-style-type: none">▪ Tırmanış rotalarının önceden belirlenerek işaretlenmesi veya kayaların boltlanması, tırmanıcıların kendi arzuları doğrultusunda tırmanışlarını engeller.▪ Erozyon patikaları tahrip eder.
Biyolojik çeşitliliği tehdit	<ul style="list-style-type: none">▪ Kaya tırmanıcıları nadir kuşların yuvalarına zarar verebilir.▪ Kalabalık ziyaretçiler yolları üzerindeki hayvanları ürkütebilir.▪ Kitlesel doğa yürüyüşleri ormansızlaşmayı hızlandırır.▪ Kayaklı dağcılık kritik kış döneminde hayvanları ürkütebilir.▪ Geleneksel tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü alanlar değişime uğrar.
Ulaşım problemleri	<ul style="list-style-type: none">▪ Genelde trafik artar-dağcılar tırmanmak için yaşadıkları yerden uzaklara seyahat ederler.▪ Dağcılık alanlarında trafik artar çünkü eğilim destinasyona mümkün olduğunca yaklaşmaktır.▪ Park yeri problemleri ortaya çıkar.
Kirlilik	<ul style="list-style-type: none">▪ Çöp;▪ Su kirliliği;▪ Gürültü kirliliği.
Görsel değerleri tehdit	<ul style="list-style-type: none">▪ Dağ kulübeleri, sığınaklar vb. üniteler;▪ Teleferikler ve yollar.
Yerel kültürler ve değerleri tehdit	<ul style="list-style-type: none">▪ Dağcılık “dağlara tırmanma sporu” olarak çoğu yerel kültüre tümüyle yabancıdır;▪ Ziyaretçiler kendi tüketim alışkanlıklarını ve yaşam biçimlerini dağlara getirirler;▪ Yerel sosyal yapıda değişiklik ortaya çıkar.
Dağların manevi değerlerini tehdit	<ul style="list-style-type: none">▪ Dağların pek çok yerel kültürdeki dinsel rolüne, insanların tabularına ve inançlarına saygı göstermeme;▪ Ziyaretçi kalabalıklığının kişiler için yaban hayatı ya da bozulmamış doğadan manevi yararlanmayı engellemesi;▪ Dağları satın alınabilen bir madde gibi düşünme.
Kaza riski	<ul style="list-style-type: none">▪ Dağda arama ve kurtarma çok pahalı ve eğitimi, teknik araç gereci gerektiren güç, karmaşık bir aktivitedir;▪ Dağda arama ve kurtarma işi kurtarıcılar için yüksek kişisel risk taşır.

4.1.1. Alp Dağları'nda Dağcılık ve Dağ Turizmi

Avrupa'da dağcılık ve dağ turizmi Alpler'le özdeşleşmiştir. Akdeniz kıyısında Cenova Körfezi'nden başlayıp bir yay çizerek Viyana'ya kadar uzanan Avrupa Alpleri, Fransa, İtalya, İsviçre, Liechtenstein, Almanya, Avusturya ve Slovenya olmak üzere yedi ülkeyi kapsamaktadır.

Alpler'de, 191.000 km² alanda yaklaşık 13 milyon insan yaşamaktadır. Bu dağlık alan, dünyanın en önemli turizm destinasyonlarından biridir ve her yıl yaklaşık 100 milyon insan tarafından ziyaret edilmektedir. Çünkü Alp Dağları, doğal ve kültürel özellikleri bakımından hem çevresinde yaşayanlar hem de turistler için önemli turizm ve rekreasyon değerlerine sahiptir. Alpler'de, Fransa'da Mont Blanc, İsviçre'de Matterhorn, Bern Alpleri'nde Eiger ve kuzey İtalya'da Dolomitler gibi dağcılıkla ilgili başlıca alanların yanı sıra, Vorarlberg, Tirol, Salzburg, Salzkammergut, Bayyera, Alto Adige, Provence, Grisons, Valais ve Ticino gibi kayak merkezleri oldukça gelişmiş turist destinasyonlarıdır. Bu yerler, yakın çevrede yaşayan insanlar için rekreasyon alanı özelliği taşıran,

turistler için bir tatil alanıdır. Alpler’de turizm yaygın olarak kış sporları, geleneksel dağcılık, kaya tırmanışı ve dağ bisikletçiliği başta olmak üzere dağlarda yapılan diğer aktiviteleri kapsamaktadır.

Turizm, Alpler’in ekonomik gelişiminde önemli bir role sahiptir fakat aynı zamanda ekolojik açıdan bakıldığında, çelişkinin de ana kaynağını oluşturmaktadır. Alpler’deki turizm, altyapı yatırımları konusunda büyük ölçülü bir yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, turizmin yoğun olduğu alanlarda mevcut tarımsal yapı ve geleneksel mimari geniş ölçüde değişmiştir. Ayrıca çok çekici bölgelerde tatil konutlarının aşırı şekilde artması ile taşıma kapasitesini aşma riski ortaya çıkmıştır.

Alpler’de dağcılık faaliyetlerine katılanların sayısını tam olarak tespit etmek güçtür. Ancak başta dağcılık, kaya tırmanışı, doğa yürüyüşü gibi aktivitelerle katılan ve ülkelerindeki dağcılıkla ilgili spor kulüplerine ya da federasyonlara üye olanların sayısı hayli fazladır. Bu konuda fikir sahibi olmak için Avrupa’dan seçilmiş bazı ülkelere ait rakamlara bakmakta yarar vardır. Almanya, dağcılık sporunda üye sayısı ve kulüpler bakımından en yüksek rakama sahiptir. 1869 yılında kurulmuş olan Alman Dağcılık Birliği’nin (DAV) 352 bölgede kayıtlı 670.000 üyesi bulunmaktadır. DAV’ın yönetiminde 305 dağevi vardır. Ayrıca bu kuruluşta 5.000 antrenör, eğitmen ve uzman görev yapmaktadır (www.alpenverein.de).

Bu konuda ikinci sırayı Avusturya alır. Avusturya’da dağcılık alanında üst kuruluş olan Der Verband Alpiner Vereine Österreichs’in (VAVÖ) 450.385 üyesi bulunmaktadır. Bu kuruluşa ait 540 dağ kulübü ve sığınakta 25.981 yatak kapasitesi mevcuttur. Toplam üyenin 282.000’i Avusturya Dağcılık Birliği’ne (OeAV); 147.118’i Avusturya Doğa Dostları’na (NFÖ); 21.267’i ise Avusturya Turist Kulübü’ne (ÖTK)’e aittir (www.alpenverein.at; www.vavoe.at). Fransa Dağcılık Kulübü’nün 193 şubesi vardır ve üye sayısı ise 94.000’dir. Kulübe ait 142 dağevi bulunmaktadır (www.clubalpin.com/fr/). İsviçre Dağcılık Kulübü’nün (SAC) 110 bölgede 90.000’in üzerinde üyesi vardır. Ayrıca kulübün yönettiği 153 dağevi ve sığınak mevcuttur (www.sac-cas.ch).

İngiliz Dağcılar Birliği (The British Mountaineering Council) tırmanıcı, yürüyüşçü ve dağcıların üye olduğu, toplam 61.000’in üzerinde üyeye sahip bir kuruluştur (The British Mountaineering Council, 2002:3). Avrupa’da yüzölçümü itibariyle küçük ülkelerden biri ve düz bir yüzeye sahip Hollanda da bile lisanslı 50.000 dağcı bulunmaktadır.

Yalnızca bu altı ülkenin lisanslı ya da belgeli dağcı sayısı 1,5 milyona yakın olup, Alpler’de bu ülkelerin dağcılık federasyonları veya kulüplerine ait 1.140 dağ kulübü ve sığınak bulunmaktadır. Alp Dağları’ndaki dağevi, dağ kulübü ve sığınakların toplamı ise 1.600 civarındadır.

Avrupa’daki kulüplere veya dağcılık federasyonlarına üye dağcılar dışında, herhangi bir kulüp ya da federasyona üye olmayıp dağcılık yapan milyonlarca insan bulunmaktadır. Alpler’de dağcılık yapmak amacıyla Avrupa dışından yabancı dağcılar da gelmektedir. Sonuç olarak milyonlarca ifade edilecek sayıda insan, yıl boyunca bu dağlık alanda faaliyet yapmaktadır.

4.1.2. Alp Dağları’nda Dağcılık ve Dağ Turizminin Ekonomik, Ekolojik Etkileri

Pek çok dağlık alandaki ekonomik koşullar, çeşitli nedenlerden dolayı son derece yetersizdir. Bunların başında, dağlık alanların geniş ölçekli tarımsal faaliyetlere olanak tanımayan topografyası ile bu faaliyetleri sınırlandıran iklim özellikleri gelir. Ayrıca toprak ve su gibi kaynaklardaki olumsuzluklar, ekonomik yapı üzerindeki negatif etkiyi arttırmaktadır.

Bu şartlara bağlı olarak, genelde tek bir ekonomik faaliyetin (tarım) yürütülebilmesi, çeşitli kaynaklardan ve pazar alanlarından uzak olma gibi faktörler ise ekonomik yetersizliği oluşturan diğer nedenlerdir. Bu bakımdan turizm, böylesi alanların gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayacak bir faaliyettir. Çünkü turizm, istihdam yaratma ve gelir kaynaklarının sürdürülebilirliği için önemlidir ve gerçekleştiği alana fiziki, sosyal ve ekonomik kalkınma yönünden büyük katkı sağlamaktadır (Özgüç, 1998:184; Williams,1998:69; Snowdon vd.,2000:141). Bu nedenle dağcılık ve buna bağlı turizm, ekonomik bakımdan yetersiz durumdaki dağlık alanlar için önemlidir.

Turist harcamalarının ekonomik etkileri çok yönlüdür. Bu etkiler doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki alt bölüme ayrılabilir. Doğrudan etki, gelirlerde ve istihdam alanındadır. Doğrudan gelir

etkisi, bir alanda yaşayan işveren ve çalışanların ücret, maaş ve kazançları ile yine aynı alanda yaşayanlara yapılan kira ödemelerini kapsar. Doğrudan istihdam etkisi, iş hacmi ve çalışan arasındaki oranla ilişkilidir. Dolaylı etki ise, turistler tarafından yapılan harcamalarla yerel ticaretin harekete geçirilmesidir (Snowdon vd., 2000:141). Dolayısıyla ekonomik bakımdan zayıf olan dağlık alanlarda turizmin yaratacağı bu etki son derece önemlidir. Bu önem sadece geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler için değil, yukarıda belirtilen olumsuzlukların yaşandığı gelişmiş ülkelerdeki dağlık alanlar için de geçerlidir. Alpler de bunlar arasında yer almaktadır.

Dünyada dağcılığın doğduğu yer olan Alpler’de, günümüzde turizm faaliyetleri çok çeşitlenmiştir. Bu dağlık alanda yaşayan nüfusun % 70’i doğrudan ya da dolaylı olarak hayatlarını turizmden kazanmaktadırlar (Somuncu, 2002:186). Dünyada turizm gelirleri içinde %15-20 civarında bir paya sahip olan dağ turizminde Alpler’in oranı %7-9’dur. Bu da turizmin sözkonusu alan için ne kadar önemli olduğunun açık bir kanıtıdır. Ancak bunun içinden dağcılık sporu ile ilişkili turizmin payını ayırdetmek güçtür. Hemen her kaynaktan Alpler’deki dağ turizmi ile ilişkili rakamlar topluca verilmektedir (Goasar, 1993:20; Pils vd.,1996, Alpine Space Programme,2000:7; Snowdon vd., 2000). Ancak yukarıda belirtilen ve sadece Avrupa’daki altı ülkedeki resmi rakamlara dayalı dağcı ve dağevlerinin sayısı bile bu konuda fikir verebilecek niteliktedir. Bunun yanında herhangi bir kuruluşa bağlı olmadan dağcılık yapanlar, Alpler’e Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler de eklendiğinde bu sayının ne kadar artacağını kestirmek güç değildir. O kadar ki, Alpler’de pek çok kesimde, mevcut dağevleri ve kulübelerde artan talebin karşılanmasında zorluk çekilmektedir.

Dağevleri ve kulübeler, dağcılarının tırmanışları için bir başlangıç noktası, zor durumlar için de bir sığınak görevi üstlenmektedir. Ancak son yıllarda Alp Dağları’nın aşırı kalabalıklaşması bu mekanları da etkilemiştir. Dağevleri ve kulübeler hem talebi karşılayamaz duruma gelmiş, hem de kullanım amacı farklılaşmaya başlamıştır. Nitekim iyi bir havada bile turistler bu binaları adeta işgal etmektedirler. Dağ kulübelerinin sahibi olan kulüpler ise bu durumu kontrolde zorlanmaktadır. (www.uiaa.ch).

Dağ turizminde yaşanan süreç, tüm dünya dağlarında genelde aynıdır:

En yüksek zirvelere tırmanma → altyapının inşaatı (yollar, dağ kulübeleri, patikaların işaretlenmesi) → kitlesel dağ turizmi → çevresel bozulma.

Yaşanan bu süreçte turizmin baskısı sonucu Alpler’de bugün ciddi çevresel bozulmalar ortaya çıkmıştır (Alpine Space Programme, 2000:38; Pils vd., 1996:6). Bu sorunların başlıcaları şunlardır:

- Yılda 100 milyon ziyaretçi ve bununla ilgili olarak taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliği;
- gürültü kirliliği;
- su kirliliği;
- çöp üretimi ve bunların uzaklaştırılmasında karşılaşılan sorunlar;
- kanalizasyon sorunları;
- kış sporları alanlarındaki binalar ve mekanik tesislerle tatil konutlarının yanısıra daha yüksek kesimlerde inşa edilmiş 1600’den fazla dağevi, dağ kulübesi ile görsel kalitenin bozulması;
- aşırı kalabalığın getirdiği sorunlar:
 - doğadan yararlanmada kullanım alanının daralması ve manevi olarak daha az tatmin (örneğin çoğu popüler dağlarda, zirve yakınında dağcılar zirveye ulaşıp, bu hazzı tatmak için kalabalıktan dolayı sırada beklemektedirler);
 - milyonlarca kişinin kullandığı yürüyüş güzergahlarında patikaların bozulması, erozyon sorunu, bitki örtüsünün tahribi;
- tırmanış için kayaların işaretlenmesi ve boltlanması (1).

Avrupa’da dağcılığın çevre üzerindeki olumsuz etkisi sadece Alplerle de sınırlı değildir. İngiltere’de, İskoçya’nın yüksek kesimlerinde benzer sorunlar yaşanmaktadır (Hanley vd., 2002:176).

Hatta Alpler kadar yüksek olmayan ve dağlarda yapılan sporların son yıllarda geliştiği Yunanistan'da bile dağ ekosistemleri üzerinde büyük baskılar bulunmaktadır (Valaoras, 2000:74).

4.2. Asya

Yeryüzü şekilleri açısından büyük çeşitlilik gösteren Asya kıtasında dağlar geniş bir yer tutar ve dünyadaki en yüksek zirve olan Everest (8.850 m.) burada yer alır. Asya'daki dağların turizm açısından çekiciliği her geçen gün artmaktadır. Bu büyük kıtada başta Himalaya Dağları olmak üzere Pamir Dağları, Tanrı Dağları (Tien Şan Dağları) ve Altay Dağları, dağcılık ve turizm bakımından büyük bir potansiyele sahiptir (Şekil 1). Bu potansiyelin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birincisi, dağların çok yüksek oluşu (7.000-8.000+m.), ikincisi de buraların Avrupa, Kuzey Amerika ve Avusturalya başta olmak üzere dünyanın diğer kıtalarındaki dağlara göre daha bakir olmalarıdır. Bu dağlık alanların dışında Asya'nın güneyinde Tayland, doğusunda Kore Cumhuriyeti son yıllarda doğa yürüyüşleri için yerli ve yabancı turistler tarafından büyük ilgi gören ülkelerdir (Weaver, 1998:159).

Asya'daki dağlar içinde, başta Everest olmak üzere 8.000 metrenin üzerindeki çok sayıda zirvenin bulunduğu Himalaya Dağları, dağcılar tarafından en çok tercih edilen kesimdir. Asya'da, Tibet Platosu ile Hindistan Yarımadası'nın ovaları arasında sarp bir engel oluşturan Himalaya Dağları, 200-400 km arasında değişen genişlikte ve 2.720 km. boyunca yay gibi uzanan bir silsiledir. Nepal ve Butan'nın yanısıra, Hindistan, Pakistan ve Çin'in bir bölümünü içine alan Himalayalar'da yaklaşık 33 milyon kişi yaşamaktadır (Weaver, 1998:135).

Himalayalar'da dağcılık ve dağ turizmi Nepal'de yoğunlaşmış durumdadır (Mahruki, 1995; Stevens, 1993; 2003; Weaver, 1998; Nepal, 2000a; 2000b; 2002; Mclellan vd. 2000; Gurung ve Decoursey, 2000; Kuniyal, 2002; Hoffmann, 2002; Chaorvedi, 2002; Holden ve Sparrowhawk, 2002; Holden, 2003). Bu nedenle Asya kıtasına örnek oluşturması bakımından sözkonusu ülkedeki dağcılık ve dağ turizminin ekonomik ve ekolojik etkileri irdelenecektir.

4.2.1. Nepal Himalayaları'nda Dağcılık ve Dağ Turizmi

141.415 km² yüzölçümüne sahip olan Nepal, 1996 yılı verilerine göre 22.037.000 nüfusa sahiptir. 1994'te GSM 1.060\$ olan ve az gelişmiş ülkeler arasında yer alan Nepal için turizm önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

Nepal'de turizm, 1950-1960 yılları arasında maceracı turistlerin ülkeye gelmesi ile gelişmeye başlamıştır. Daha önceki az sayıdaki başarısız tırmanışlar dikkate alınmazsa, dağ turizminin asıl başlangıcı ise 1953'te Hillary'nin Everest'e tırmanışı ile olmuştur. 1998'de 418.000 yabancı turist Nepal'i ziyaret ettiği tahmin edilmektedir. Ülkeye gelen turistlerin katıldıkları aktiviteler ortalama olarak %75 rekreasyon, %15 trekking/dağcılık ve %5 iş amaçlıdır. Nepal'i ziyaret eden yabancı turistlerin %31'ini Hindistan, Sri Lanka, Bangladeş ve Pakistan'dan gelenler oluşturmaktadır. Bunların içinde Hindistan'ın payı %20'dir. Diğer yabancı turistlerin büyük çoğunluğu ise Japonya, İngiltere, Almanya ve ABD'den gelmektedir.

Nepal'de dağ turizmi son 25 yılda büyük gelişme göstermiştir ve ülke şu anda bu konuda dünyadaki en popüler destinasyonlardan biridir. Dünyadaki ilk ticari trekking burada gerçekleşmiştir. Trekking ve dağcılıkla ilgili turistlerin, toplam turist sayısı içindeki oranları 1975'te 13.6 iken, 1997'de %15.5'e çıkmıştır.

Yüksek dağlara olan talep artarak sürdüğü için, dağ turizmini geliştirmek amacıyla Turizm Bakanlığı dağlık alanlardaki milli parklarda altyapı imkanlarını geliştirmiş ve kuzeyde Mustang, Dolpo gibi yeni trekking alanlarını turizm faaliyetine açmıştır. Buralara gelen trekking gruplarının aktiviteleri, sayıları giderek artmakta olan acenteler tarafından organize edilmektedir.

Trekking turizmi Nepal'de en istikrarlı gelişen turizm türüdür. Nitekim Nepal Turizm Bakanlığı verilerine göre bu turizm çeşidinin ülke turizm gelirleri içindeki payı 1/4 oranındadır. Trekking Nepal'de bireysel olarak ve grup halinde yapılmaktadır. Grupların aktiviteleri, merkezi Nepal dışında olup, başkent Katmandu'da acenteleri bulunan macera turizmi şirketleri tarafından organize edilmektedir. Aktivitelerini grup olarak gerçekleştiren yürüyüşçüler, suyun bulunduğu ve

çadır kurmaya elverişli yerlerin olduğu doğal alanlara kadar gidebilmektedirler. 1997 yılındaki toplam 91.525 doğa yürüyüşçüsünün 51.537'sini grup yürüyüşçüleri, geri kalan 39.988 kişiyi ise bireysel yürüyüşçüler oluşturmuştur.

Nepal'deki dağcı turistleri 6.000 metrenin üstündeki ve 6.000 metrenin altındaki zirvelere tırmananlar şeklinde iki kategoriye ayırmak mümkündür. Tırmanış sayısı kontrollü olduğu için herhangi yüksek bir zirveye tırmanmak için izin alınması gerekmektedir. 6.600 metrenin üstündeki zirveler için Turizm Bakanlığından, 6.600 metrenin altındaki zirvelere tırmanış için ise Nepal Dağcılık Federasyonu'ndan izin alınması zorunludur. 1997 yılında 861 dağcının ve bunların yanında çalışan 7.003 destek personelinin yer aldığı toplam 120 ekspedisyona izin verilmiştir. Ülkede, dağcılık için doğudan batıya doğru farklı yükseltilerde izne tabi 142 zirve bulunmaktadır. Bu zirveler çeşitli yıllarda tırmanışa açılmıştır (MacLellan vd., 2000:181).

Nepal'de yüksek zirvelere tırmanmak izne tabi olduğu gibi aynı zamanda ücret ödemeyi gerektirmektedir. Ülke yönetimine ödenen bu ücret, tırmanılacak dağın özelliğine göre değişmektedir. Everest'e tırmanan gruplardan, kişi sayısına göre (1-7 kişi arasında olan), Nepal Krallığı 25.000-70.000\$ arasında para almaktadır. Yedi kişinin üstündeki her kişi için ayrıca ek ücret alınmaktadır. 8.000 metrenin altındaki zirvelere tırmanışta ise yükselti azaldıkça dağcıların ödedikleri para miktarı da azalmaktadır. 6.500 metrenin altındaki dağlara tırmanışta 7 kişilik grubun ödeyeceği ücret 1.000\$ iken, 7.500-8.000 metre arasındaki yükseltiler için bu rakam 4.000\$, Everest dışındaki 8.000 metreden yüksek dağlar için ise 10.000\$'dır (www.tourism.gov.np). Durum böyle olunca, turizmin içinde yer alan ve bundan kazanç sağlayan, başta Nepal Krallığı olmak üzere, tur operatörleri ve konu ile ilgili ulaşım, konaklama, rehberlik hizmetleri vb. hizmetleri sunan özel şirketler, müşterileri için her türlü imkanı sağlamaktan kaçınmamaktadırlar. Nitekim Himalayalar'da, gerek dağcılara kolaylık sağlamak ve gerekse bu dağlık alanı daha da çekici hale getirmek için çabalar sürmektedir. Bunlardan birisi, Everest'te yüksek irtifada bir internet kafenin açılmasıdır. Everest'e tırmanmaya gelen ekiplerin kullanabilmeleri amacıyla 5.300 metre yükseklikte, güneş enerjisiyle dolan piller ve jeneratör yardımıyla çalışan dizüstü bilgisayarların yer aldığı bir internet cafe açılmıştır (www.ananova.com/news).

Benzer nitelikte bir başka uygulama ise Everest'te tıbbi klinik açılmasıdır. Himalaya Arama ve Kurtarma Birliği (Himalaya Rescue Association) tarafından organize edilen ve Everest Bölgesi'nde 1973 yılından beri faaliyet gösteren Manang, Pheriche (4.600 m.) kliniklerinin yanı sıra, Everest ana kampında (5.500 m) yürüyüşçülere ve tırmanıcılara hizmet vermek için yeni bir klinik kurulmuştur. Manang ve Pheriche'de tıbbi kamplar 1 Mart 2004'ten beri faaliyettedir. Fakat Everest ana kampındaki klinik ise 1 Nisan 2004'te faaliyete geçmiştir. Manang ve Pheriche'de kliniğin 20 Mayıs'a kadar orada olacağı, bunun yanında Everest ana kampındaki ise ekspedisyona ve yürüyüşlerin bitimine kadar, yani 2004 mayısının son haftasına kadar kalacağı belirtilmiştir (www.welcomenepal.com/news.asp; www.basecampmd.com). Bu durum dünyada ve Nepal'de dağ turizminin ulaştığı boyutları göstermesi açısından ilgi çekicidir.

4.2.2. Nepal'de Dağcılık ve Dağ Turizminin Ekonomik, Ekolojik Etkileri

Turizm, nüfusunun çoğunluğu geleneksel tarım ve hayvancılıkla geçinen Nepal'in yüksek kesimleri için ekonomik bir fırsat olmuştur. Öyle ki, önemli turizm alanlarından olan ülkenin doğusundaki Sagarmatha Ulusal Parkı ve kuzeyindeki Annapurna Koruma Alanı'ndaki Tatopani ve Bagarchap gibi köylerde tarımsal faaliyetler, turizmle ilişkili ekonomik faaliyetlere oranla ikinci dereceye düşmüştür. Sagarmatha Ulusal Parkı'nda çok sayıda aile, arpa, buğday ve patates üretimine dayalı geleneksel tarımı terketmiş ve bu ürünleri pazardan satın almaktadırlar. Trekking rotaları üzerindeki köyler, meyve ve turistlere satmak için daha fazla gelir getiren ürünleri yetiştirmektedir.

Turizm aynı zamanda dağlık alanlarda iş hayatını da değiştirmiştir. Turlarla ilişkili olan taşıyıcılık, açılış, rehberlik gibi işlere olan talep sürekli artmaktadır. Trekking turlarında gruplar genellikle 6-10 yürüyüşçüden oluşmaktadır. Böyle bir grup için 2-4 arasında destek personeli gerekmektedir. Dolayısıyla kırsal kesimdeki halk için bu durum istihdam kaynağı oluşturmaktadır.

Bireysel yürüyüşçülerin varlığı ise dağlık alanlarda bir başka iş olanağı yaratmaktadır. Bu turistler, yemek ve konaklama konularında büyük ölçüde yerel pansiyonlara ve otellere bağımlıdır. Bu da yine Nepal halkı için iş ve gelir demektir. Nepal’de doğa yürüyüşlerinin yaklaşık olarak 24.000 kişiye ücretli, 70.000 kişiye ise kendi hesabına iş yapma olanağı sağladığı tahmin edilmektedir (Mowfort ve Munt, 1998: 271).

Doğa yürüyüşlerinin dışında, dağcılığın doğrudan yarattığı iş imkanı da ülke için önemlidir. Bu alanda çalışanlar, başta dağcıların eşyalarını taşıyan hamallar olmak üzere, tırmanan dağcı gruplarının destek personelidir. Bu personelin sayısı 1992’de 9.154 iken, 1997’de 7.003’e inmiştir. Bu durum dağcı gruplarının sayısının azalmasından kaynaklanmaktadır (MacLellan vd.,2000:183).

Pekçok araştırmada, turizmin Nepal’in doğal çevresi üzerindeki olumsuz etkisi açık bir şekilde ortaya konmuştur (Pobocik ve Butalla,1998; Weaver,1998:147; Muntain Agenda,1999; Gurung, 2000:245; MacLellan vd.,2000:185; Nepal, 2000b:672; Stevens, 2003:255). Bu etkilerden ilki, turizme yönelik yeni binaların yapılarak peyzajın bozulmasıdır. Sözkonusu durum, turistlerin daha çok ilgi gösterdikleri korunan alanlarda belirgin biçimde görülmektedir. Sagarmatha Ulusal Parkı, Annapurna Koruma Alanı ve kuzeydoğudaki Langtang Ulusal Parkı’nda, park yönetimine ait binalardan başka, parkların içinde ve dışında pansiyonların ve çay evlerinin yapımı yaygın bir şekilde sürmektedir. Ayrıca sözü edilen ulusal parklarda, yüksek rakımlarda, turistler için yemek yapmak üzere geçici mutfakların inşa edilmiş olması da, korunan alanlar açısından olumsuzluk yaratan uygulamalardır.

Nepal’de dağ turizminde dikkat çekici bir başka olumsuzluk ise, yüksek kesimlerdeki çöp miktarının artışıdır (MacLellan vd., 2000:185; www.enn.com/news). Bu çöplerin büyük bölümü, dağcıların arkalarında bıraktıkları oksijen tüpü yığınları, konserve kutuları, çadırlar, alüminyum merdivenler, piller ve diğer tırmanış teçhizatları gibi inorganik maddeler, patikalar boyunca, ana kamplarda, pansiyonlarda turistler, tur görevlileri, taşıyıcılar, pansiyon sahipleri ve yerel halk tarafından atılan çöp yığınlarıdır. Yetersiz tuvaletler ve kamp alanlarında yerlere saçılmış olan tuvalet kağıtları bir başka problemdir. 10 günlük bir doğa yürüyüşünde, 15 kişilik bir grubunun yaklaşık 15 kg. inorganik, yanmayan çöp ürettiği tahmin edilmektedir. Çizelge 2’de bu durumun sonuçları açıkça görülmektedir.

Çizelge 2. Nepal’de dağlık alanlardaki çöp miktarı (kg) 1988

<i>Alan</i>	Doğa yürüyüşçüsü sayısı	Ortalama birikinti	Toplam birikinti
<i>Annapurna</i>	37,902	15	56,853
<i>Khumbu</i>	11,366	15	17,049
<i>Langthang</i>	8,423	15	12,653
<i>Diğerleri</i>	3,582	15	5,373
<i>Kümülatif toplam</i>	1976-1993	640 mt	

Kaynak: MacLellan vd. 2000:187.

Sagarmatha Kirlilik Kontrol Komitesi (SPCC) 1995 ve 1996 temmuz ayları arasında dağdan 145 ton yanabilen ve 45 ton yakılamayan çöp toplamıştır (MacLellan vd.,2000:185). Yine SPCC 1995 yılında sadece Everest bölgesinde dağcıların ekspedisyondan arta kalan 3.5 ton çöp toplamıştır. Bu nedenle Nepal Himalayaları “dünyanın en yüksek çöplüğü” olarak görülmektedir.

Nepal yönetimi, dağda bu kadar hızla çoğalan çöp karşısında önlem almak zorunda kalmıştır. 1996 yılından itibaren her tırmanış ekibinden zorunlu olarak Everest tırmanışı için 4.000\$, Everest dışındaki 8.000'likler için 3.000\$, 6.500 metrenin altındaki dağlar için de 500\$ çöp depositosu alınmaktadır. Tırmanan ekip, çöpünü dağdan aşağı indirip yetkililere gösterdiği takdirde bu para iade edilmektedir. Aksi takdirde yönetim parayı geri vermemektedir. Bu yüzden çoğu batılılar çöplerini toplama konusunda eskiye oranla daha duyarlı davranmaktadırlar (www.tourism.gov.np).

Su kirliliği bir başka sorundur. Dağlık alanda tuvaletler, akarsulara ve içme suyu kaynaklarına yakındır. Banyo için kullanılan sabun ve şampuanlar, tabak vb. yıkanmasında kullanılan kimyasallar, giysilerin yıkanması sonucu ortaya çıkan bütün kirli sular, pansiyon sahipleri ve yerel halk tarafından doğrudan akarsulara verilmektedir (MacLellan vd. 2000:186).

Dağlarla ilgili olarak yaygın şekilde tartışılan konulardan biri de ormanların tahribidir (Weaver, 1998:149; Mountain Agenda, 1999; MacLellan vd., 2000:186; Stevens, 2003:255; Nepal, 2000b:673). Turizm faaliyetlerinde kullanılmak amacıyla ağaç kesimi, bitki örtüsü ve yaban hayatı üzerinde olumsuz etkiye yol açmaktadır. Nepal'de doğa yürüyüşleri sırasında ya da dağcılık faaliyetlerinde çalışanlar tarafından ağaçlar kesilerek yemek pişirmek ve ısınmak amacıyla yakılmaktadır. Ayrıca pansiyonlar, oteller, çayevleri ve bu alanlarda yaşayan halkın tahribatı da buna eklendiğinde sorunun boyutları daha da büyümektedir. Ormanların tahribi, biyolojik çeşitliliğe zarar verdiği gibi, erozyona neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Nepal'de dağ turizmi hızla gelişmektedir. Turizm gelirleri böyle yoksul bir ülke için hayati önem taşımaktadır. Ancak turizmdeki gelişim, planlı ve sistematik değildir. Turizmin kontrolsüz gelişimi ve doğal kaynakların doğru kullanılmaması çevre üzerindeki negatif etkiyi artırmaktadır.

4.3. Amerika Birleşik Devletleri

Kuzey Amerika'da dağcılığın gelişimi 19. yüzyılın sonunda başlamıştır. Alpler'de olduğu gibi Amerika'da da bu dönemde demiryolu ulaşımının gelişmesi, dağcılar ve turistler için Kayalık Dağları'nı ulaşılabilir hale getirmiştir. 1861'de turistleri Kolorado'daki Pike's Peak zirvesine taşımak için dişli raylı bir demiryolu hattı inşa edilmiştir (Godde vd., 2000:6; www.cograilway.com).

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'dan sonra dünyada dağcılığın geliştiği ve en eski kulüplerden birine sahip ülkedir. Apalaşlar Dağcılık Kulübü (Appalachian Mountain Club) 1876 yılında kurulmuştur. Bugün ise ülkede çok sayıda dağcılık kulübü olmasına karşın en bilineni Amerika Dağcılık Kulübü'dür (American Alpin Club).

Amerika Birleşik Devletleri'nde son yıllarda kaya tırmanıcılığına olan ilgi önemli derecede artış göstermiştir. 1991 yılında ABD'de dağ ve kaya tırmanışına 4.2 milyon kişinin katıldığı tahmin edilmektedir. Bir başka tahmin ise ülkede her yıl 100.000 yeni kişinin tırmanmaya başladığı yönündedir. 1995 'de ABD Orman Servisi, 15 yaşın üstünde yaklaşık 7 milyon Amerikan vatandaşının kaya tırmanışına katıldığını belirtmiştir (World Mountaineering+Climbing, 2002). Rakamlardan da anlaşılacağı gibi yalnızca ABD'deki aktif dağcılarının sayısı UIAA'nın üye rakamlarının çok üstündedir.

Batıda Kayalık Dağları ve doğudaki Apalaş Dağları, bu ülkedeki dağcılık sporu için yüksek potansiyele sahip olan alanlardır. ABD'de dağcılık sporunun her dalı yapılmakla birlikte, kaya tırmanıcılığı diğer ülkelere göre daha yaygındır.

Ülkede dağcılık sporlarına olan büyük ilgi ve sayıları milyonlarla ifade edilen katılımcıların varlığı, çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz etkiler, daha çok Alp Dağları'ndakilere benzemektedir. Bunların başlıcaları:

- Erozyon;
- bitki örtüsünün tahribi;
- yabani hayvanların tedirgin edilmesi;
- çöp miktarının artışı;
- kayaların boltlanması;
- tarihi ve kültürel alanların tahrip edilmesi

olarak özetlenebilir (Siderelis ve Attarian, 2004:73). Amerika’da California Joshua Ulusal Parkı, Montana Glacier Ulusal Parkı ve Yosemite Ulusal Parkı başta olmak üzere kaya tırmanışının yoğun olduğu alanlarda nadir kuş türleri ve bitki örtüsü zarar görmektedir (Newsome vd., 2002:120).

4.4. Avustralya

Yüzölçümü itibariyle geniş bir ülke olan Avustralya’da (7.682.300km²) dağlık alanların oranı oldukça azdır ve en yüksek zirvesi ülkenin güneydoğusundaki Kosciuszko Tepesi’dir (2.228 m). Ülkede nüfusun büyük bölümü şehirlerde yaşamaktadır. Büyük şehirler dağlık alanlara yakın olduğu için, halkın dağlara ulaşması kolay olmaktadır. Bu nedenle dağlık alanlar, turizm ve rekreasyon bakımından, kış mevsiminde olduğu gibi yaz döneminde de yoğun ilgi görmektedir. Sadece güneydoğudaki Kosciuszko Ulusal Parkı, yılda 3 milyondan fazla kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Buckley vd., 2000:29; Pickering ve Buckley, 2003:230).

Dünyanın diğer dağlık alanlarına benzer şekilde, Avustralya’da da yoğun ziyaretçi baskısı, dağ ekosistemleri üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu olumsuz etkiler büyük ölçüde kış turizminden kaynaklandığı gibi, yaz dönemindeki dağcılık faaliyetleri sonucu da oluşabilmektedir. Doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerin birinci kaynağı, dağdaki konaklamaya ilişkindir. Avustralya’da dağlık kesimlerde, karavan ve çadırla konaklanan kamp alanlarında bu uygulamaların yaban hayatı üzerinde olumsuz etkileri tespit edilmiştir. Aynı zamanda yüksek kesimlerdeki dağ kulübeleri başta olmak üzere diğer kalıcı yapılar ve bunların kullanımları, bitki örtüsünün ortadan kaldırılmasına veya zarar görmesine neden olmakta, erozyona yol açmaktadır. Bu olumsuz etkiler, yalnızca tesislerin yapımından değil, aynı zamanda kullanıcı sayısının çokluğundan ileri gelmektedir. Kamp alanları, sığınaklar ve dağ evlerinin yoğun kullanımı sonucu yaban hayatı alanları olumsuz yönde etkilenmekte, çöp üretilmekte, su kirliliği, gürültü ve görsel kirlilik yaratılmakta, patojenik etkiler ortaya çıkmaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Avustralya’daki dağlık alanlarda konaklamanın etkileri

Etkinin türü	Dağ kulübeleri	Kamp alanları	Çadırlar	Kar mağaraları
Bitki örtüsünün kaldırılması ve zarar görmesi	*	*	*	
Toprak erozyonu ve sıkışması	*	*		
Yaban hayatının zarar görmesi:				
gürültü ve insan aktivitesinden	*	*	*	
kar yığılmasından	*			*
Görsel etkiler	*	*	*	
Çöp ve insana ait atıklar	*	*	*	*
Zararlı otların çıkışı				
bitkilerin üzerinin bir tabaka ile örtülerek ezilmesinden	*	*		
araçların ezdiği alanlardan		*		
dağ botlarının ezdiği yerler ve çadır kurulan yerlerden	*	*	*	
açılan alanlardan	*	*		
Yangın hasarı	*	*		
Drenaj ağının değiştirilmesi	*	*		

Kaynak: Buckley vd., 2000: 39.

Çadır ve kar mağarası gibi geçici konaklama birimlerinin artışı, insana ait atıkların çevreyi kirletmesine neden olmaktadır. Örneğin, Kosciuszko Ulusal Parkı'nda yeralan buzul gölleri çevresinde yürütülen kampçılık faaliyetleri, kış mevsiminde kar mağaralarının kullanımı ve yapımını gerektirmektedir. Bu da toprak erozyonuna yol açmakta, bitki örtüsünün zarar görmesine ve buzul göllerinin insan atıkları ile kirlenmesine neden olmaktadır (Buckley vd. 2000:29).

Avustralya'daki dağlık alanlarda, doğal çevre üzerindeki olumsuzluğun diğer bir nedeni de buralarda yürütülen tırmanış ve doğa yürüyüşü faaliyetleri olup, bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Söz konusu etkiler ve bunların hangi aktivitelere bağlı olduğu Çizelge 4'te belirtilmiştir.

Foto 1. Alpler'de yükselti ve tırmanış zorluğu bakımından önemli zirvelerden biri olan Matterhorn (4.478 m.) zirvesindeki dağcılar.

Foto 2. Dağcılar Himalaya Dağları'nda 8.201 m. yükseklikteki Cho-Oyu zirvesine tırmanmak üzere 3. kamp yerinden ayrılırken. (Guillaume Dargaud'dan alınmıştır).

Çizelge 4. Avustralya'daki dağlık alanlarda yapılan aktiviteler ve etkileri

Etkinin tipi	Faaliyet	Arabayla manzara turları	Doğal bitki örtüsü turları Araba ile veya yürüyerek	Dağ bisikletçiliği	Kaya tırmanışı	Yolda doğa yürüyüşü	Yolların dışındaki alanlarda doğa yürüyüşü
	Toprak erozyonu ve/veya sıkışması, bitki örtüsünün kaldırılması ve zarar görmesi, drenaj ağının değişmesi ve görsel etkiler:						
	Yollar ve tekerlek izleri	*	*				
	Yürüyüş ve bisiklet yolları		*	*	*	*	
	Yol olmayan kesimler		*	*	*		*
	Yaban hayatının zarar görmesi:						
	Gürültü, görme ve koklamaktan	*	*	*	*	*	*
	Yollardaki ölümlerden	*					
	Arabalardan kaynaklanan hava kirliliği	*					
	Yabani otların ortaya çıkışı						
	Taşlı ve kuruyan otların olduğu yerlerde	*	*	*		*	
	Araç ve bisikletlerin geçtiği alanlarda	*	*	*			
	Dağ ayakkabılarının bastığı yerlerde	*	*	*	*	*	*
	Çıplaklaştırılan alanlarda	*	*	*	*	*	*
	Çöp üretimi						
	Çöp yığını	*	*	*	*	*	
	İnsana ait atıklar				*	*	*

Kaynak: Buckley vd., 2000.

Dağlık kesimlerdeki doğal çevrenin bu şekilde zarar gördüğü alanlar, Güneydoğudaki Yeni Güney Galler, Viktorya ve Tasmanya'nın dağlık alanlarıdır. Avustralya'da rekreasyon ve macera turizminin çevresel etkileri ülkenin dağlık ulusal park yönetimleri tarafından tespit edilmiştir. Bu etkilerin azaltılması için, ziyaretçiler için kısıtlayıcı ve can sıkıcı yöntemler uygulamak yerine daha farklı yönetim yaklaşımları kullanılmaktadır. Genel olarak dağlık alanlardaki ulusal parklarda etkinin azaltılmasında, prensip olarak kurallar koyma ve eğitim yolu tercih edilmiştir. Şu anda kullanıcıların kendi olumsuz etkilerinin farkına varmaları ve bunları en alt düzeye indirmeleri için minimal etki posterleri adı verilen değişik posterler ve broşürler kullanılmaktadır. Bunun yanında kamp alanlarında özellikle alpin göllerin bulunduğu hassas alanlarda ateş yakmak yasaklanmıştır (Buckley vd., 2000: 35).

5. Dağcılık ve Dağ Turizminin Türkiye'deki Durumu ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme

Türkiye'de dağcılık ve dağ turizminin özelliklerini detaylı bir şekilde ortaya koymak, ayrı bir çalışma konusudur. Ancak ülkemizin bu konudaki durumunu genel hatlarıyla görmek ve yukarıda anlatılanlarla karşılaştırabilmek amacıyla burada kısa da olsa bir değerlendirme yapmakta yarar bulunmaktadır (Bu konuda bkz. Somuncu, 1997; 2000; 2003; 2004; Somuncu ve Karadeniz, 2004).

Türkiye, kuzeyde Karadeniz Dağları, güneyde Toros Dağları ve iç kesimlerde Ağrı, Süphan, Erciyes gibi yüksek volkanik dağların varlığı nedeniyle dağcılık ve dağ turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Üstelik değişik iklim bölgelerinde yer alan bu dağlardaki biyolojik ve kültürel çeşitlilik, dağları daha da çekici kılmaktadır.

Ülkemizde dağcılığın tarihi Avrupa'daki kadar eski değildir. Türkiye'de ilk dağ tırmanışları 19. yüzyılda yabancı gezginler, coğrafya, jeoloji ve botanik konularında araştırma yapan yabancı bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Spor amaçlı dağcılık ise 20. yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Bu dönemde de Türkiye dağlarına çoğunlukla yabancı dağcılar tırmanmışlardır. Ancak 1940'lı yıllardan itibaren Türkiye'de dağcılık faaliyetlerine katılımın arttığı görülür (Uyanık, 1947).

Ülkemizdeki dağcı sayısının artması, tırmanmak amacıyla daha fazla yabancı dağcının Türkiye'ye gelişi 1950'lerden itibaren başlamıştır (Tüzel, 1993:24) Bu dönemde başta Ağrı Dağı olmak üzere, Aladağlar, Cilo ve Sat Dağları, Erciyes Dağı, Süphan Dağı, Kaçkar Dağı en fazla ilgi gören dağlarımız olmuştur. Bu aynı zamanda dağcılıkla ilgili dış turizmin de başladığı anlamına gelmektedir. Sözü edilen yıllardan itibaren yabancı dağcıların ülkemize gelişi artarak sürmüştür. Türk dağcılığı ise, 1980'li yılların başına kadar, çok az sayıda insanın ilgilendiği ve fazla popüler olmayan bir spor dalı olarak kalmıştır.

Bu durum 1980'li yıllardan itibaren değişmeye başlamıştır. Ülkemizde ekonomik ve sosyal yapıdaki değişim, her alana olduğu gibi dağcılık sporuna da yansımıştır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, dağcılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Yazılı ve görsel basında bilinmeyen ve zor ulaşılan dağlık alanların, geniş kitlelere tanıtılması önemli bir gelişmedir. Dağcılığın ilerlemesinde etkili olan bir diğer husus ise, dağda kullanılan ekipmanlar ile ilgilidir. 1980 öncesinde Türkiye'de satılmayan ve ancak yurtdışından getirilebilen dağcılık malzemelerinin, 1980'li yılların başından itibaren ithal edilerek yurtiçinde satılmaya başlanması ve hatta bazılarının üretimine geçilmesi, özellikle üniversite gençliğini dağlık alanlara yöneltmiştir. Gelişimi sağlayan bir başka husus ise dağlarda dağevleri ve kulübelerinin inşası, ulaşımı güç olan dağlık yörelerde yolların yapılması gibi altyapı olanaklarının artması olmuştur.

1990'ların başına kadar Dağcılık Federasyonu, dağcılık kulüpleri ve üniversiteler tarafından yönlendirilen ve salt spor olarak yapılan dağcılık aktiviteleri, bu yıllardan itibaren ticarileşmeye başlamıştır. Türkiye'de bugün doğa yürüyüşü ve dağcılık aktivitelerini organize eden, yabancı tur operatörleri ile bağlantılı olarak çalışan acentelerin yanısıra ülke içindeki dağ turlarını organize eden çok sayıda turizm şirketi bulunmaktadır. Özellikle doğa yürüyüşü aktivitelerine olan ilgi başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere büyük şehirlerde giderek artmakta ve değişik yaş gruplarından insanlar bu faaliyetlere katılmaktadırlar. Bu şehirlerde dağcılık ve doğa sporları konusunda kurslar düzenleyen özel şirketler mevcuttur.

Orta Toroslar'da Aladağlar ve Doğu Karadeniz'de Kaçkar Dağları başta olmak üzere çeşitli bölgelerdeki dağlar, son yıllarda sayıları giderek artan yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir (Somuncu, 1997; 2000; 2003; 2004; Karadeniz ve Somuncu, 2003; Somuncu ve Karadeniz, 2004). Yabancılar eskiden daha çok, zirvelere tırmanmak amacıyla ülkemize gelirken, günümüzde doğa yürüyüşü aktivitelerini tercih etmektedirler.

Türkiye'de turizmin gelişmesi, çeşitlenmesi ve dağlık yörelerde yaşayan nüfusun turizmden ek gelir sağlaması, olumlu bir gelişmedir. Ancak dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de dağlık alanlar giderek artan sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi çekmektedir. Bu da doğal çevre üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Nitekim, turizmin yoğunlaştığı Kaçkar Dağları ve Aladağlar gibi yörelerde, şimdiden bazı sorunlar başgöstermiştir. Buna rağmen Türkiye dağları henüz Alpler, Himalayalar ya da ABD'deki dağlık alanlar kadar popüler ve kalabalık değildir. Bu nedenle de dağ turizminin yerel ve ulusal ekonomiye katkısı sınırlıdır. Öte yandan doğal çevre sorunları yine yukarıdaki örneklerde olduğu gibi ileri boyutlarda değildir. Ancak, dağ turizmi ile ilgili ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde planlama yapılmadığı ve sürdürülebilir bir turizm yönetimi gerçekleştirmediği takdirde, gelecekte Türkiye dağları da ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilir.

6.Sonuç

18. yüzyılda başlayıp hızla gelişen dağcılık, günümüzde bütün dünyada yaygın şekilde yapılmakta olan bir aktivitedir ve bugünkü haliyle kitlesel bir turizm hareketine dönüşmüştür. Dağ turizminin küresel ölçekteki gelişimi sürmektedir.

Yüksek dağlık alanlarda yaşayan ve ekonomik kaynakları yetersiz toplumlar açısından turizm bir şans olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de kıt kaynaklara sahip olan geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde, turizmin sağladığı ekonomik yarar belirgin bir şekilde görülmektedir. Ancak hassas ekosistemler olan dağlık alanlardaki doğal kaynaklar doğru kullanılmadığı takdirde doğal çevre zarar görmektedir. Değişik ülkelerdeki dağlarda bunun pek çok örneği gözlenmektedir. Başta Himalayalar ve Alpler olmak üzere yüksek dağlardaki doğal çevre sorunları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Dağlarda ortaya çıkan bu sorunların ana kaynağı şüphesiz ki öncelikle bu alanları turizm/rekreasyon amacıyla kullanan dağcılarının kendisi, ikinci olarak da turizm hareketinin içinde yer alan diğer kişi ve kuruluşlardır.

Doğal çevrenin gördüğü zarar, bunların gelişim süreci ve zararların hangi boyutlara eriştiği konusuna başta bilim çevreleri olmak üzere konuyla ilgili bütün kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından dikkat çekilmektedir. Ayrıca belirli dağlık alanlarda bu konuda yoğun bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Şimdi bu sorunu ortadan kaldırmanın veya azaltmanın yolları aranmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 2002 yılını Dünya Dağlar Yılı ve Dünya Ekoturizm Yılı ilan etmesinin temelinde yatan hususlardan birisi de budur. Dünyadaki en büyük dağcılık organizasyonu UIAA başta olmak üzere, tüm dağcılık kuruluşları, dağcılarının dağlarda doğal çevreye ve yerel halkın sosyo-kültürel değerlerine daha duyarlı olmaları konusunda çaba göstermektedirler. Ancak gösterilen bu çabaların henüz geniş ölçülü olumlu sonuçları alınmamıştır.

Dağcılarının tırmanmak ya da diğer aktivitelere katılmak üzere, bugün olduğu gibi, gelecekte de büyük kitleler halinde dağlara gidecekleri ve buralardaki doğal kaynakları kullanacakları yadsınamaz bir gerçektir. Bu kullanımdan kaynaklanan sorunlar ise ortadadır. Diğer taraftan dağlarda yaşayan toplumların da, turizmden sağlayacakları gelire ihtiyaçları vardır. O halde birbiriyle çatışma halindeki bu iki olgunun uzlaştırılması gerekmektedir. Bu uzlaşma ise sürdürülebilir dağ turizminin hayata geçirilmesi ile sağlanabilir.

Sürdürülebilir dağ turizmi, yoksulluğun azaltılması, doğal, kültürel çevrenin korunması ve ziyaretçi tatminini içeren kapsamlı bir planlamayı ve planlanan alanda kaynakların doğru yönetimini gerektirmektedir. Bu planlamanın temel çıkış noktası ise, ekonomiye, sosyal-kültürel değerlere ve doğal çevreye eşit derecede önem verilmesidir. Ancak planlama çalışmalarında, her dağlık alanın kendine has özellikleri olduğu ve bu nedenle de özel yaklaşımlar gerektiği gözardı edilmemelidir.

Notlar

¹ Bolt: Kaya tırmanışlarında kayanın matkapla delindikten sonra deliğe sabit olarak yerleştirilen metal tırmanma çivisi.

Referanslar

- Alpine Space Programme. (2000), INTERREG III B Community Initiative.
- Buckley, R.C., Pickering, C.M., Warken, J. (2000). Environmental Management for Alpine Tourism in Australia. In: Godde, P.M., Price, M.F., Zimmerman F.M. (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions*, Cabi Publishing, New York, 27-45.
- Chaorvedi, G. (2002), "Ecotourism in Gangotri Region of the Garhwal Himalayas", *Tourism Recreation Research*, 27(3), 41-51.
- Funnel, D.C., Price, M.F. (2003), "Mountain Geography: A Review", *The Geographical Journal*, 169 (3), 183-190.
- Gardner, J., Sinclair, J., Berkes, F., Singh, R.B. (2002), "Accelerated Tourism Development and its Impacts in Kullu-Manali, H.P., India", *Tourism Recreation Research*, 27(3), 7-20.
- Goasar, A. (1993), "A Blessing in Disguise?", *Naturoipa*, 72, 20.
- Godde, P.M., Price, M.F., Zimmermann, F.M. (eds.) (2000), *Tourism and Development in Mountain Regions*, Cabi Publishing, New York.
- Gurung, C.P., DeCoursey, M.A. (2000), Too Much Too Fast: Lessons from Nepal's Lost Kingdom of Mustang, In: Godde, P.M., Price, M.F., Zimmerman, F.M. (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions*, Cabi Publishing, New York, 239-254.
- Hall, C.M., Lew, A.A. (eds.) (1998), *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*, Longman, New York.
- Hanley, N., Farizo, B.A., Shaw, W.D. (2002), "Rationing an open-access resource: mountaineering in Scotland", *Land Use Policy*, 19, 167-176.
- Hoffmann, H. (2002), "Benefits from Trekking: Example Nepal", *World Mountaineering+Climbing*, 2/3.
- Holden, A., Sparrowhawk, J. (2002), "Understanding the Motivations of Ecotourists: the Case of Trekkers in Annapurna, Nepal". *International Journal of Tourism Research*, 4, 435-446.
- Holden, A. (2003), "Investigating trekkers' attitudes to the environment of Annapurna, Nepal", *Tourism Management*, 24, 341-344.
- Johnston, B.R., Edwards, T. (1994), "The Commodification of Mountaineering", *Annals of Tourism Research*, 21(3), 459-478.
- Karadeniz, N., Somuncu, M. (2003), "Approaches for Preservation of Mountainous Areas in Turkey Case Study: Kaçkar Mountains (Turkey)", *Quel avenir pour les Montagnes Mediterraneennes*, 2003, 17.
- Keating, M. (1993), *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi&Gündem 21 ve Diğer Rio Anlaşmalarının Popüler Metinleri*, UNEP Türkiye Komitesi Yayını, Ankara.
- Kuniyal, J.C. (2002), "Mountain Expeditions: Minimising the Impact", *Environmental Impact Assessment Review*, 22, 561-581.
- Mahruki, N. (1995), *Everest'te İlk Türk, Chomolungma-Dünyanın Ana Tanrıçası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Mahruki, N. (1996), *Bir Hayalın Peşinde, Yedi Zirveler Batı Yarıküre ve Antarktika*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- McLellan, L.R., Dieke, P.V.C., Thapa, B.K. (2000), Mountain Tourism and Public Policy in Nepal, In: Godde, P.M., Price, M.F., Zimmerman, F.M. (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions*, Cabi Publishing, New York, 173-197.
- Mountain Agenda. (1998), *Mountains of the World: water towers for the 21st Century*, Mountain Agenda, Bern.
- Mountain Agenda. (1999), *Mountains of the World: tourism and sustainable mountain development*, Mountain Agenda, Bern.
- Mowfort, M., Munt, I. (1998). *Tourism and Sustainability New Tourism in the Third World*, Routledge, London and New York, 271.
- Nepal, S. (2000a), Tourism, National Parks and Local Communities, In: Butler, R.W., Boyd, S.W. (eds.), *Touism and National Parks*, Wiley, Chichester, 73-94.
- Nepal, S.K. (2000b), "Tourism in Protected Areas The Nepalese Himalaya", *Annals of Tourism Research*, 27 (3), 661-681.
- Nepal, S.K. (2002), "Mountain Ecotourism and Sustainable Development", *Mountain Research and Development*, 22 (2), 104-109.
- Newsome, D., Moore, S.A., Dowling, R.K. (2002), *Natural Area Tourism Ecology, Impacts and Management*, Channel View Publications, Clevedon, 120.
- Özgüç, N. (1998), *Turizm Coğrafyası Özellikler&Bölgeler*, İstanbul.
- Panos. (2002), *High Stakes The Future for Mountain Societies*, London.
- Pickering, C.M., Buckley, R.C. (2003), "Swarming to the Summit", *Mountain Research and Development*, 23(3), 230-233.
- Pils, M., Glauser, P., Siegrist, D.(eds.). (1996), *Green Paper on the Alps*, Nature Friends International, Bern.

- Pobocik, M., Butalla, C. (1998), Development in Nepal: the Annapurna Conservation Area Project. In: Hall, C.M., Lew A.A. (eds), *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*, Logman, Essex, 159-172.
- Siderelis, C., Attarian. (2004), "Trip Response Modeling of Rock Climbers' Reactions to Proposed Regulations", *Journal of Leisure Research*, 36, 73-88.
- Somuncu, M. (1997), "Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla-Dağ Turizminin Bugünkü Yapısı, Sorunları ve Geleceği". Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 6, 273-315.
- Somuncu, M. (2000), "Aladağlar Milli Parkı'nın Planlanması Sürecinde Planlamaya İlişkin Görüş ve Öneriler", 9. *Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, Bildiriler*, 394-405.
- Somuncu, M. (2002), "2002 Dünya Dağlar Yılında Dünyada ve Türkiye'de Dağ Turizmi", *T.C. Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri, I.Cilt*, Ankara, 185-192.
- Somuncu, M. (2003), "Türkiye'de Koruma Altındaki Dağlık Alanlarda Turizm/Rekreasyon ve Çevre Etkileşimi: Aladağlar ve Kaçkar Dağları Milli Parkı Örnekleri", *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları:2*, İzmir, 65-72.
- Somuncu, M. (2004), "Türkiye'nin Dağlık Alanlarındaki Ekoturizm Verileri ve Planlama Yaklaşımı", T.C. Çevre Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Korunan Alanlarda Ekoturizm Çalıştayı, 11-12 Mart 2004, Ankara, (sunulmuş bildiri, baskıda).
- Somuncu, M., Karadeniz, N.(2004), "Türkiye'de Dağlık Alanlarda Ekoturizmin Algılanışı: Aladağlar Örneği", II. Uluslar arası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu, 10-11 Mayıs 2004, İzmir, (sunulmuş bildiri, baskıda)
- Snowdon, P., Slee, B., Farr, H. (2000), The Economic Impacts of Different Types of Tourism in Upland and Mountain Areas of Europe. In: , Godde, P.M., Price, M.F., Zimmerman F.M. (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions* Cabi Publishing, New York.
- Stevens, S.F. (1993), "Tourism, change, and Continuity in the Mount Everest Region, Nepal", *The Geographical Review*, 83(4), 410-428.
- Stevens, S. (2003), "Tourism and Deforestation in the Mt. Everest Region of Nepal", *The Geographical Journal*, 169 (3), 255-277.
- Swarbrooke, J. (1999), *Sustainable Tourism Management*. Cabi Publishing, Oxon and New York,183-184.
- The British Mountaineering Council Annual Report 2002.,3.
- The Geographical Journal. 2003, *Special Issue: Environmental and Development in High Mountain Environments*, Funnell, D.C., Price, M.F. (eds.), 169 (3).
- The Tyrol Declaration on Best Practice in Mountain Sports, (2002).
- National Geographic Türkiye. (2003), Mayıs.
- Tüzel, Ö. (1993), *The Aladağ Climbs and Treks in Turkey's Crimson Mountains*, Cicerone Press, Milnthorpe, Cumbria.
- UNESCO. 1987, Unesco'dan Görüş, 24-28
- Uyanık, M. (1947), *Dağlarımız*, İstanbul.
- Valaoras, G. (2000), Conservation and Development in Greek Mountain Areas. In: Godde, P.M., Price, M.F., Zimmerman F.M. (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions* Cabi Publishing, New York, 69-83.
- Weaver, D.B. (1998), *Ecotourism in the Less Developed World*, Cabi Publishing, Oxon and New York, 135-159.
- Williams, S. (1998), *Tourism Geography*, Routledge, London and New York.
- World Mountaineering+Climbing, 2002/2/3.
- World Mountaineering+Climbing, 2003/1.
- www.alpenverein.at
- www.alpenverein.de
- www.annova.com/news
- www.basecampmd.com
- www.clubalpin.com/fr
- www.cograilway.com
- www.sac-cas.ch
- www.tourism.gov.np
- www.uiaa.ch
- www.vavoe.at
- www.welcomenepal.com/news.asp